

Мұқатаева Қ.¹, Мергенбаева Қ.²

¹доцент, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: tantal.km@mail.ru

²аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: karli78@mail.ru

ЗАМАНАУИ КІТАП ШЫҒАРУ МЕН ҚАРЖЫЛАНДЫРУДЫҢ ЖАҢА МОДЕЛЬДЕРІ

Баспа ісі дамыған сайын күн тәртібінен түспей келе жатқан мәселе – кітаптың оқылуы, зерттелуі, таралуымен бірге, кітап шығарудың жаңа модельдерін дамыту жолдарын ойластыру. Кітап нарығына шолу, қазақстандықтардың ақпараттық қажеттіліктерін зерттеу мәселесі де бүгінгі күннің талабы.

Мақаланың мақсаты – кітап шығару саласы мен оны қаржыландыруды жетілдіру тәсілдерді жүйелеп талдауға арналған.

Зерттеу жұмысының ғылыми және практикалық құндылығына кітап басу саласының түрі, баспа саласын ұйымдастыру жолдарын қарастырылуында. Республика баспа саласын мемлекеттік қолдау жолдары, «Мәдени мұра», «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін басып шығару» бағдарламалары туралы, кітап басылымдарының ассортиментіне әсер ететін жағдайлар туралы ой жинақталады. Кітап ісін жетілдіруде нормативтік-құқықтық базаны жетілдіру, қаржыландыру жолдарын ойластыру баспа ісін дамытуға бастай алады деген тұжырым жасайды.

Тақырыпты талдау үшін сипаттау, бақылау және салыстыру сияқты эмпирикалық тәсілдермен қатар, шетелдік ғалымдардың еңбектеріндегі аксиомаларға сүйенген теориялық әдістер қолданылды.

Ғылыми мақаланың басты нәтижесі бүгінгі күнде қай мемлекет болсын кітап басу саласын қаржыландыруға зәру екенін дәлелдеу. Мақалада қорытылған тұжырымдама осы салада әлемдік тәжірибедегі жаңалықтар, тығырықтан шығу жолдары қарастырылған. Баспа саласы бәсекеге қабылетті болу үшін қоғамның да белсенділігінің жоғары болуы, бүгінгі күні маңызды екенін дұрыс ажыратып, анықтауға көңіл бөлінген.

Мақаланың құндылығы – қоғамда жариялылық, демократиялық принциптер ірге тепкеннен кейін республиканың экономика, ғылым, мәдениет, халық шаруашылығы салаларындағыдай баспа органдары мен кәсіпорындарында да бұрын болмаған мүлдем жаңа қызмет кезеңі басталғандығының сарапталуында.

Жоғары мемлекеттік органдардың баспа қызметін демократияландыру туралы, баспалардың, баспаханалардың құқын кеңейту, өздігімен жұмыс істеу, өзін-өзі қаржыландыруға өту туралы шешімдерінің жүзеге асырылуын талдауға бағытталған. Қазақстандағы саяси, әлеуметтік және өмірдің басқа жақтарындағы өзгерістер баспадан шығатын кітап өнімдерінің тақырыбына, мазмұнына, көлеміне және сапасына әсер ететіні талданған.

Түйін сөздер: кітап ісі, қаржыландыру, мәдени мұра, краудфандинг, Kickstarter, Unbound, Pubslush, Pentian, баспалар, мемлекеттік бағдарламалар.

Mukataeva K.¹, Mergenbayeva K.²

¹associate Professor of the Department of publishing, editorial and design art of the faculty of journalism, al-Farabi Kazakh national University, Kazakhstan, Almaty,
e-mail: tantal.km@mail.ru,

²senior lecturer, Department of publishing, editorial and design art, faculty of journalism, al-Farabi Kazakh national University, Kazakhstan, Almaty, e-mail: karli78@mail.ru

New models of book publishing and financing

With the development of the book industry, such important topics as the readability of the book, its study, distribution, creation and development of new methods for publishing books require study-

ing. Thus, the topic of the study of the book market, as well as the information needs of Kazakhstan is relevant today.

The purpose of the article is to analyze the book publishing industry and systematize methods for improving its financing.

The scientific and practical value of the research is to consider the types of publishing industry and methods of organizing the book industry. Public support provided to the book business through programs such as “Cultural Heritage” and “Publication of socially significant literature” directly affects the range of book products. According to the author, compliance with the regulatory framework and sponsorship of the publishing industry is an important factor in improving the entire book industry.

Along with empirical methods as a description, control and comparison, theoretical methods based on axioms in the works of foreign scientists were used for the subject analysis.

The main result of a scientific article is to show the importance of sponsoring the book publishing industry for all countries of the world. The article summarizes the global experience in this field and ways to overcome difficulties. The emphasis is on the active participation and interest of the society in making the publishing industry competitive.

The value of the article is to consider a completely new period of activity in such areas as economy, science, culture, national economy, as well as in the fields of publishing and entrepreneurship, which appeared after the establishment of public and democratic principles. Analyzed the implementation of the decisions of the highest state bodies on the democratization of publishing, the empowerment of publishing houses and printing houses, self-employment and self-financing. The impact of changes in political, social and other aspects of life in Kazakhstan on the topic, content, volume and quality of manufactured books is considered.

In the framework of this study, the author studied ways to increase the work of existing publishing houses by adopting large programs by the state and by implementing a tender. According to these programs, despite the fact. The programs that are developed by the state to improve the book business are “Publication of socially significant literature” and “State program for the development and functioning of languages for 2011-2020”.

Key words: book business, financing, cultural heritage, crowdfunding, Kickstarter, Unbound, Pubslush, Pentian, publishing house, government programs.

Мукатаева К.¹, Мергенбаева К.²

¹доцент, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²ст. преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Новые модели книгоиздания и финансирования

Тема исследования книжного рынка, а также информационных потребностей казахстанцев является на сегодняшний день актуальной и востребованной. С развитием книжной отрасли такие важные разделы, как читаемость книги, её изучение, распространение, создание и развитие новых методов по выпуску книг требуют внимания ученых и общественности.

Целью статьи является анализ современного состояния книгоиздательской отрасли и систематизация методов по улучшению её финансирования.

Научная и практическая ценность исследования заключается в рассмотрении видов книгоиздательской отрасли и методов организации книжной отрасли. Государственная поддержка, оказываемая книжному делу посредством запуска таких программ, как «Культурное наследие» и «Издание общественно значимой литературы», напрямую влияет на ассортимент книжной продукции. По мнению авторов, соблюдение нормативно-правовой базы и спонсирование книгоиздательской отрасли являются важными факторами в улучшении всей книжной отрасли.

Наряду с эмпирическими методами как описание, контроль и сравнение, для предметного анализа использовались теоретические методы, основанные на аксиомах в работах зарубежных ученых.

Главный результат научной статьи – показать важность спонсирования книгоиздательской отрасли для всех стран. В статье приводятся итоги мирового опыта в этой области и пути преодоления сложностей. Акцент делается на активное участие и заинтересованность общества в том, чтобы книгоиздательская отрасль была конкурентоспособной.

Ценность статьи заключается в рассмотрении совершенно нового периода деятельности в таких областях, как экономика, наука, культура, народное хозяйство, а также в сферах

издательства и предпринимательства, который появился после установления публичных и демократических принципов. Анализируется реализация решений высших государственных органов по вопросам демократизации издательской деятельности, расширения прав издательств и типографий, самозанятости и самофинансирования. Рассматривается влияние изменений в политических, социальных и других аспектах жизни в Казахстане на тематику, содержание, объем и качество выпускаемой книжной продукции.

Ключевые слова: книжное дело, финансирование, культурное наследие, краудфандинг, Kickstarter, Unbound, Publsh, Pentian, издательство, государственные программы.

Кіріспе

Өткен тарихымызды еске түсірсек, кеңес дәуірі кезеңінде мемлекет тарапынан кітап басылым түрлерін реттеп отыратын баспаның тақырыптық жоспарлары болатын. Ол әрине, баспа саласының шығаратын өнімдерінің ассортиментін, басылым тиражын, оқырман сұранысын қанағаттандыруға бағытталды. Мемлекеттік баспа комитеті (Госкомиздат) саласына қарайтын баспалар өз жоспарларын басқарушы жоғарғы мекеменің ұсынысына орайластырып жасап отырды. Сонымен бірге кеңес дәуірі кезіндегі кітап репертуарын қалыптасуына әсер ететін шешуші фактор ол цензурадан өтіп отыруы. Бірде-бір басылым «Литоның» рұхсатынсыз шығарылмауы. Литода негізгі қаралатын мәселе автордың кітабы мазмұн мен мағынасы жағынан кеңес үкіметі мен партияның саясатына лайықты болуға тиіс. Социалистік қоғам құрылысының жүйесіне сәйкес баспаларға жоғарғы жақтан жоспарлар бекітіліп беріліп отырды, сонымен бірге, баспалар барлық жағынан мемлекет тарапынан қаржыландырылды. Соның арқасында баспалардың жұмысы үнемі жүйелі түрде жүргізіліп отырды.

Материалдар мен ғылыми тәсілдер

Кейінгі жылдары Ұлттық мемлекеттік кітап палатасының жыл сайын шығарып отыратын «Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинағына» жүгінсек, кітап басылымының жүйелі түрде дамып отырғанын байқаймыз (Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017)

Тағы бір ерекшеленетін жағдай, ол кезде баспалардың әрқайсысының өзіндік шығаратын әдебиеттері болды, мемлекет тарапынан тақырыптық жоспарлары бекітілетіндіктен, бір баспа екінші баспаның басылымын қайталау мүмкін емес болатын. Әркім өз жоспарымен жұмыс жасайтындықтан бәсекелестік те болған жоқ. Баспалардың атауына қарай әр

баспаның бағытын біліп отыруға болады. Мысалы «Қазақстан» баспасы – қоғамдық-саяси кітаптарды, «Жазушы» – көркем әдебиет, «Мектеп» – оқулықтар, «Ғылым» – ғылыми кітаптар, монография, «Қайнар» – ауыл шаруашылығы әдебиеті, «Өнер» – бейнелеу өнері мен мәдени әдебиеттерді, «Жалын» – балалар мен жасөспірімдерге арналған әдебиеттерді шығарды. Кітап репертуары осылай қалыптасып, жоспарлы түрде дамып отырды (Шалғынбаева Ж.).

Бүгінгі күнде бұл баспалар өз аттарын, тақырыптық бағыттарын жоғалтпағанмен, тақырып таңдауда шектеулер жоқ, кітап нарығында қай басылымға сұраныс басым болса, сол саланы шығара алады. Соңғы көрсеткіш бойынша, Қазақстанда 290 баспа және баспа ісімен айналысатын мекеме – Ұлттық мемлекеттік кітап палатасында тіркелген (Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017)

Әдебиетке шолу

Мақаланы дайындауға қолданылған әдебиеттердің толық тізімі 31 еңбектен тұрады. Статистикалық, библиографиялық талдау, дерекнама көздерін іздестіруде «Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017» еңбегі мен «Печать стран СНГ в цифрах» жинақтары пайдаланылды. Бұл еңбектерде әртүрлі баспада шығарылған өнімдердің орны бойынша, Республика аймақтарында кітап ісінің қарқынын көрсететін диаграммалар және кестелер беріледі.

Бұл құнды дерекнама көздерін дайындайтын Қазақстан Республикасы Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы. Жинақта кітап ісі мамандарын, жоғары оқу орындар оқытушылары мен студенттерін және тұтас қоғамды кітап шығару ісінің жай-күйі туралы ақпараттандыру мақсатында, республикамызда шығатын баспа өнімдерінің есебі мен сараптамасы, кітаптар мен кітапшалардың тақырыптық бөлімдері, мақсаты, қай тілде шығарылғаны, жанры, шығарған баспа, баспа ұйымдары туралы және т.б. мәліметтер келтіріледі. Статистикалық

жинақта баспа өнімдерінің басқа түрлері – ноталық, картографиялық және бейнелеу өнері басылымдары, мерзімді және жалғаспалы басылымдар туралы да ақпараттар қамтылады. Қазақстан Республикасының Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы – баспа және ақпараттық қызметтер саласының ғылыми орталығы, Мемлекеттік Баспасөз мұрағаты. Кітап палатасының міндеті – интеллектуалдық және ақпараттық потенциалды арттыру, ұлттық мәдениет, білім, ғылым, баспа мен картографиялық ісінің дамуында мемлекеттің мүддесін қамтамасыз ету. Кітап палатасының баспа өнімдер қорлары мен мәліметтер базалары, мемлекеттің мүлкі болып есептеледі де, онымен қорғалады. Қазіргі кезде Баспасөз мұрағатында баспа өнімдерінің 5 миллионнан астам данасы сақталуда. Кітап палатасының шығаратын басылымдары баспасөз өнімдері туралы зерттеулерде басшылыққа алынатын еңбектердің бірі болып есептеледі. Сонымен бірге Ж. Шалғынбаева, Б.С. Есенкин, Б.В. Ленский, М. Сәрсенбаевтың да еңбектері, ғылыми тұжырымдары салыстырмалы түрде зерттелген.

Мақалада пайдаланылған ағылшын тіліндегі көптеген ғылыми еңбектерді сараптаудан өткізу арқылы зерттеуші өз көзқарасын, ой-толғамдарын дәлелдеуге нақты және дұрыс дереккөздерді таңдаған. International Literary Market Place, Publishers, Distributors & Wholesalers of the U.S., Lindsay White Engineering Workshop Oxford University Press – әлем баспа ісінен мағлұматтар дереккөзі болса, Eisenstein, Elizabeth L. The Printing Press as an Agent of Change (in 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press, 1979, Anderson, Charles B., and G. Roysce Smith. A) Manual on Bookselling; How to Open and Run Your Own Bookstore – еңбектерінен кітап ісіне байланысты құнды деректер алынды.

Негізгі бөлім. Ойталқы

Бүгінгі күнде егеменді ел болғаннан кейінгі кітап басу саясаты, кітап репертуары қалай қалыптасып дамып келеді. Жалпы статистикаға сүйенсек, рас, Қазақстанда кітап баспа саласы жедел дамып келеді. Оған дәлел кітап дүкендерінің сөрелерінде әртүрлі тақырыптағы жайнап тұрған кітаптар. Жыл сайын кітап нарығына әртүрлі баспалардан көптеген кітап басылымдары келіп түседі. Сонымен бірге, алыс және жақын шетелден келіп түсетін кітаптардың саны да аз емес екенін көріп жүрміз. Әсіресе көп басылымдар Ресей елінен келеді. Әрине, кітап нарығында оқырман сұранысын кітап

басылымымен қанағаттандырып жатқанымызға сөз жоқ, бірақ бүгінгі күнде, Қазақстанның жаңа кезеңі басталғаннан бергі уақытта біз қазақстандық кітап басылымдарының біріншіден еліміздің рухани байлығы, екіншіден ұлттық саясатымызды жүзеге асырушы әрі еліміздің экономикалық деңгейін көтеретін табыс көзі ретіндегі жақтарының қандай деңгейде екенін тап басып айтып бере алмаймыз.

Бүгінгі күнде кітап функциясы артты. Кітаптың білім беру мен тәрбиелік мәні айқындалды. Қазіргі компьютер мен жаһандану кезеңінде кітап өз рөлін жояды, кітап баспа ісі өрістемейді деген көзқарастың орнына, біз қайта баспа саласының тек біздің елде ғана емес, әлемде жедел қарқынмен дамып келе жатқанының куәсі болып отырмыз. Кітап бүгінгі қоғамда жаңа статус алды.

Республиканың экономика, ғылым, мәдениет, халық шаруашылығы салаларындағыдай баспа ұйымдары мен кәсіпорындарында да бұрын болмаған мүлдем жаңа қызмет кезеңі басталды.

Жоғары мемлекеттік органдардың баспа қызметін демократияландыру туралы, баспалардың, баспаханалардың құқын кеңейту, өздігімен жұмыс істеу, өзін-өзі қаржыландыруға өту туралы шешімдері жүзеге асырылды. Заманауи қазақстандық кітап репертуарын қалыптастыру саясатының жаңа кезеңі басталды. Үкімет тарапынан оған үлкен көңіл бөлінді (Указ Президента РК «О неотложных мерах по защите средств массовой информации органов государственной власти и управления, государственного книгоиздания в период перехода к рыночным отношениям»).

Қазақстандағы саяси, әлеуметтік және өмірдің басқа жақтарындағы өзгерістер, баспадан шығатын кітап өнімдерінің тақырыбына, мазмұнына, көлеміне және сапасына әсер еткенін атап өткен жөн.

Бұл кезеңде 30-50 жылдар қоғам қайраткерлері, зиялы қауым өкілдерінің есімдері қайта жарыққа шықты. Қазақстанның бұрынғы алыс және қазіргі жақын күрделі проблемаларын зерттеу жөніндегі басылымдардың саны жаңа ғылыми тұжырымдар, көзқарастар, пікірлер тұрғысынан жаңаша түсіндіріліп, үлкен қоғамдық қызығушылық туғызды.

Қазақстанның тәуелсіздік алған алғашқы жылдарында көпшілігі тарихи тақырыптағы басылымдар болды. Содан кейінгі жылдарда іскерлік, оқулық басылымдары артып, көркем әдебиет, ғылыми тақырыптағы әдебиеттер, анықтама басылымдары мен балаларға арналған басылымдарға кең жол ашылды.

Экономиканың біртіндеп жақсаруы, техникалардың дамуы шығарылатын кітаптардың сапасын көтеруге де ықпал етті.

Ал мемлекет тарапынан кітап репертуарын қалыптастыруда қандай шаралар қалыптасты десек, ол үлкен бағдарламаларды қабылдап, тендер жариялау арқылы барлық баспалардың жұмысын жандандырды. Осы бағдарламалар бойынша баспа иесінің меншік түріне қарамастан, өз мүмкіндіктеріне қарай барлығы да тендерге қатыса отырып, кітап шығару саласына белсене араласуға мүмкіндіктері мол болды.

Соның ішінде кітап шығару саласында айтарлықтай із қалдырған үлкен бағдарламалардың бірін айта кетсек, ол Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2004 жылғы 13 қаңтардағы Жарлығымен бекітілген 2004–2006 жылдарға арналған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы Қазақстанның мәдениеті мен рухани құндылықтарын динамикалық дамытудың тарихи-мәдени жалғастығын жүзеге асыруға бағытталды (2004-2006 жылдарға арналған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы туралы ҚР Президентінің жарлығы: 2004 жылы 13 қаңтар №1277//ҚР Президенті мен ҚР Үкіметінің актілер жинағы).

Елбасы бағдарламаның іске асырылу мерзімін ұзартып, үш кезеңмен қабылданды. 2007-2009 жылдарға арналған екінші кезеңінің жаңа бағдарламасы әзірленіп, ол Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 10 желтоқсандағы Қаулысымен бекітілді. Келесі кезең 2009-2011 жылдарға арналған «Мәдени мұра» стратегиялық ұлттық жобасының тұжырымдамасы бекітілді. Жалпы «Мәдени мұра» бағдарламасымен 2004-2013 жыл аралығында 500-ге тарта кітап басылымы жарық көрді, олардың тақырып репертуары әралуан болды (Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2012).

Келесі мемлекет тарапынан кітап ісін жетілдіруде жасалып келе жатқан бағдарламалар ол «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін басып шығару» және «Қазақстан Республикасы тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы».

Бұл бағдарламамен шыққан кітаптардың соңғы екі жылына қарасақ мынандай көрсеткішті байқаймыз.

2016 жылы мемлекеттік тапсырыс бойынша шыққан кітаптар мен кітапшалар

Бағдарлама атауы	Кітаптар саны	Таралымы (мың дана)	Көлемі (мың)
Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін басып шығару	231	472,07	10208,23
ҚР Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы	22	33,15	604,19
"Біз мектепке барамыз"	64	539,88	3396,33
"Зерек бала"	57	279,50	1503,68
"Алғашқы қадам" бағдарламасы (мектепке дейінгі сәбилер тобы)	13	6,30	27,34

Аталған бағдарлама бойынша 2016 жылы 231 кітап шыққан. Басылымдардың басым бөлігі көркем әдебиеттер (155 кітап – 67,1%) Мемлекеттік тілді және Қазақстанда тұратын халықтар тілдерін насихаттау мақсатында «ҚР Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы», сонымен бірге, Мәдениет және спорт министрлігімен қаржыландырылатын мемлекеттік бағдарлама аясында 2016 жылы 22 кітап шығарылды. Басым көпшілігін анықтамалық (энциклопедиялар,

энциклопедиялық сөздіктер, терминологиялық сөздіктер) және оқу құралдары (оқулықтар, оқу әдістемелік құралдары, тест жинақтары т.б.) құрайды.

ҚР Білім және ғылым министрлігі Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған «Алғашқы қадам», «Зерек бала», «Біз мектепке барамыз» үш білім беру мемлекеттік бағдарламасы бойынша – 134 кітап шығарылды.

Осы бағдарламалар бойынша 2016 жылы ҚР

Кітап палатасына келіп түскен кітап 443 атауды құрайды.

2017 жылы мемлекеттік тапсырыс бойынша

шыққан кітаптар мен кітапшаларды келтірсек, небәрі екі бағдарламамен 210 басылым ғана шыққанын көреміз.

Бағдарлама атауы	Кітаптар саны	Таралымы (мың дана)	Көлемі (мың)
Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін басып шығару	144	700,29	59,279
ҚР Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасы.	66	119,2	16,718

(Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017)

Қазақстанның барлық баспалары осындай мемлекеттік бағдарламаларға қатыса отырып, өз репертуарларын қалыптастырса, басқа да басылымдарды шығаруда мазмұны мен тақырып таңдауда толық еркіндікте. Ол нарық сұранысына байланысты қандай тақырыпта шығарам десе де өзінің қаржы жағдайына сәйкес жұмыс атқара алады. Бүгінгі күнде қазақстандық баспагерлер өз баспа репертуарларын қалыптастыруындағы басты ерекшеліктері нарық әлемімен сәйкестендіру, оқырман сұранысын қанағаттандыра отырып, бәсекеге қабілетті болу саясатын ұстанады. Бұл әрине біздің жетістігіміз десек те болады. Кітап ісі айналасында жетілдіретін салалар әлемдегі сияқты бізде де шешуін күтіп тұрған шаралар жеткілікті. «... последние годы мы много и долго рассуждали о необходимости создания закона для книжного дела или закона о печати, или закона об издательском деле, либо о целесообразности обновления закона о культуре. Понятно, что систему книжного дела нельзя рассматривать лишь позиции коммерциализации: она включает искусство книги, культуру книгоиздания, культуру распространения, культуру чтения... Но, в российском законодательстве не обозначен даже статус книги, не определено правовое положение участников, нет механизма регулирования взаимоотношений авторов, издателей, распространителей, библиотекерей и др.» (Есенькин Б.С.) НП «Гильдия книжников» президенті Б.С. Есенькиннің айтқан бұл пікірі біздің кітап саласында да шешуін талап етіп тұрған сұрақтар, бізге де баспа саласына қатысты жоғарыда аталып кеткен салалардың арасындағы атқарылатын жұмыстарды реттейтін құқықтық заң керек десек қателеспейміз.

Келесі сөз болатын мәселе бүгінде біз білетін, дүниежүзінде табысы жөнінен төртінші орынды

алатын, адамзаттың рухани байлығы мен азығын дайындай алатын баспа ісінің даму барысын ескере отырып, қаржыландыру мәселесін тек үкіметтен ғана күтпей, қалай жетілдіре аламыз деген сұрақ тууы орынды. Бір нәрсе анық екенін мойындауымыз керек. Кітап шығару саласын қаржыландырудың бұрыннан келе жатқан модельдері бүгінгі күнде азшылық етеді. Заманауи баспа саласы жаңа инновациялық қаржыландыру жолдарын талап етеді.

Әлемдік тәжірибеге сүйенсек, бүгінгі біздің қолданып жүрген қаржыландыру жолдарынан басқа да тәжірибелер бар екен. Соның бірі – краудфандинг шетелдік кітап бизнесіндегі жаңа ағым (Книжная индустрия). Оқырмандардың қаржыландыруымен шығып жатқан бұл жаңа ағым баспагерлер мен авторға жаңа жобаларды жасауға және қаржыландыруға мүмкіншіліктер береді. Бұл жаңа ағымды біз Ресей басылымдарынан да көріп отырмыз.

Краудфандинг термині (ағылшын тілінен аударғанда) – көпшілік қауыммен қаржыландыру (финансирование толпой) деген ұғымды береді, ол жалпы бизнес-әлемінде қолданылады екен. Ал кітап бизнес-әлемінде краудфандинг – кітапты басып шығару үшін оқырмандарды спонсор болуға тарту жолдары десек те болады (International Literary Market Place R.R. Bowker Company).

Краудфандинг интернет арқылы арнайы Краудфандингтік платформаларда іске асырылады. Жұмыс жүйесі мынандай жолмен басталады. Қолында басылымға дайын, қолжазбасы бар баспагер немесе кітабы дайын, не кітап жазуға идеясы бар автор осы жобаны іске асыру үшін жұмсалатын қаржының жобасын сайтқа жариялайды. Бірінші күннен бастап келіп түскен қаржы қорын кез келген адамның сайтқа кіріп көріп отыруға мүмкіндігі болады, яғни, ашық түрде жүргізіледі. Егер сайтқа кіргенде бұл кітапты

оқуға, алуға ниет білдірген оқырман болсаңыз кез келген мөлшерде қаржы аударуыңызға болады. Бір ескерте кететін жағдай, автор не баспагер сізге шығатын кітаптың идеясы, мақсатымен, біздіңше айтқанда толық аннотациясымен оқырманын алдын ала таныстырып қояды. Кітап шыққаннан кейін, осы кітаптың шығуын қаржыландырған кез келген оқырман сыйлықсыз қалмайды. Оны әртүрлі жолмен іске асырады. Аударған қаржыңызға қарай, кітаптың өзінің бірнеше данасы, не болмаса электронды варианты сыйға тартылады. Болмаса, қаржы жағынан қомақты сумма аударған адамның аты-жөні кітаптың титулды бетінде көрсетіледі. Бұл жол бізде, бүгінгі кітап шығаруда қаржылай көмек көрсеткендерді кітапта автордың не баспагердің алғысымен қоса беріледі. Бұл тәжірибе бізде де бар. Оқырманның тілегімен автормен кездесулер ұйымдасуы да мүмкін.

Бұндай қаржыландыру кімге керек, ол баспагерге де, жазушыға да бірдей керек. Баспагерлерге сенімді кітап шығаруға, ал жазушыларға қаржы еркіндігін береді (Publishers, Distributors & Wholesalers of the U.S)

Шетел тәжірибесіне көз салсақ, мынандай краудфандингтік платформалар әлемге белгілі болып, өзіндік орнын қалыптастырыпты. Kickstarter, Unbound, Pubslush және Pentian – бұлар баспагерлер мен авторларды, көбісі танымал авторлар болып келеді екен, оқырмандарын тікелей бір кітапты қаржыландыруға үндейді. Жоғарыда айтқанымыздай ол дайын қолжазба да болуы мүмкін, немесе авторда жазу жоспары дайын, тек оқырманды қызықтырса, қаржы жағы шешілсе, жазуды бастауға дайын екенін жариялайды.

Осының ішінде Kickstarter – әдеби жобаларды іске асыруда әлемдегі ең танымал қаржыландыру қоры. Оның негізі 2009 жылы АҚШ-та ашылып, баспа жобаларын қаржыландыруды бастаған. Әлем баспасөзінің айтуына сенсек, ол 2012 жылы 19,5 миллион доллар қаржымен бір жарым мың баспа жобаларын іске асырыпты. 2014 жылғы платформаның жинаған қаржысы 48.7 миллион доллар болып, алты мыңнан астам баспа жобаларын қаржыландырған. Оның ішінде бір жарым мыңнан астамы үлкендерге арналған көркем әдебиет, үлкендерге арналған әдебиеттің басқа да түрлері және мыңға тарта балалар әдебиеті. Сонымен бірге кітаптың комикс түріне 29 миллион доллармен екі мыңнан астам жоба жүзеге асқан. Әрине, қарап отырып қызығасың, әрі ойланасың.

Екінші бір Британдық Unbound сервисі. Оны ұйымдастырған үш жазушы – Джон Митчинсон, Джастин Поллард және Дэн Киран. Олардың айтуы бойынша бұрынғы жазушы мен баспагер арасындағы қарым-қатынас бүгінгі күн талабын орындамайды, баспагерлер жазушымен тікелей жұмыс істеу тәуекеліне бара бермейді, себебі баспагерлер шығарған басылымының қаншалықты тиімді болатынына көздері жетпейді, сол себепті нарықтың сұранысын ескермей кітап шығаруға бара бермейді. Дэн Киранның пікірі бойынша краудфандинг жобасының нәтижелі болуы, ол жазушының қаншалықты танымал болуына да байланысты. Егер жазушы ақпарат айдынында белгілі өзінің бір блогы болса, немесе бір сайттарда жиі жарияланып жүрген заманауи жазушы болса, ол үшін қаржы жинап алу аса қиын болмайды деген пікір айтады. Unbound сервисі осындай авторлармен – өзінің де шығармасын жиі жариялап, өзгеге де пікір айтып жүретін белсенді авторлармен жұмыс істейді. Бір қызығы автор әуелі өзінің ой-жобасын ғана жариялайды, ол кімді қызықтырады, сол қаржы аудара бастайды. Бұл жобадан авторлар кітап басылып шыққан соң кірісінің 50 пайызын алады, бұл қаржы оларға дәстүрлі баспалармен жұмыс жасағаннан гөрі тиімді деп есептейді жоба иелері. Әрине, кітап нарығына құлақ салып отыратын шетелдік баспагерлер мұндай жобаны бірден қабылдап, британдық Faber & Faber баспасы бірден кітап етіп басып шығаруды бастайды. Олардың бұл жобалары бойынша 55-60-тан астам кітап басылымы шыққан, оның қаржысы бір миллион фунт стерлинг құраған. (Lindsay White Engineering Workshop Oxford University Press).

Unbound сервисінен Pubslush сервисінің айырмашылығы, бұлар танымал емес авторлармен жұмыс жасайды. Бұл америкалық сервисінің негізін қалаған кәсіпкерлер Хелен және Аманда Барбаралар. Бұл сервис сонымен бірге баспагерлерге де көмектің әр түрін көрсетеді. Тапқан табыстарының жартысын әлемдегі сауатсыздықпен күресу жолына жұмсайтындарын айтады.

Pentian испандық краудфандингтік платформа. Оның негізін үш баспагер құрайды. Біздің бұл платформаны құрғандағы негізгі мақсатымыз – жазушылардың тікелей өз оқырмандарынан қаржылық қолдау табу – дейді Pentian негізін салушының бірі Энрике Парилла. Кітап шыққаннан кейінгі қаржы бөлу жағын олар былай түсіндіреді, 40 пайыз авторға, 50 пайызы оқырман-спонсорларға, 10 пайызы Pentian орталығына

бөлінеді. Бұл сервис Испанияда өз қызметін 2014 жылы ғана бастағанына қарамастан, осы жылдың өзінде-ақ АҚШ кітап нарығына шыққандарын мақтанышпен айта алады екен.

Қызметтің бұл түрін саралап қарасаңыз кез келген адам, бизнестің бір түрі ретінде айналыса алатынын көреміз. Оны баспагер, жазушы, кәсіпкер ұйымдастырғанынан көріп отырмыз. Бұл жаңа қаржыландырудың болашағы қандай деген сұрақ тууы мүмкін. Тез қарқынмен дамып келе жатқанына қарап, әлі де дами түседі деген ой қорытуға болады. Краудфандингінің бүгінгі күнгі концепциясы: автор (баспагер) – басылымның идеясы – оқырман болса, экспорттардың айтуы бойынша келешекте – оқырман-жаңа кітаптың идеясы – автор болып өзгереді деген болжам айтылады. Сонда краудфандинг кітаптың белгілі бір түрлерін шығаруға, әлеуметтік тапсырыс қалыптастыруға ықпал ете отырып, оқырман тек қана спонсор ғана емес, кітап талғамын қалыптастыруда да шешуші тұлға бола алады. Бұл әсіресе көркем әдебиеттер емес, анықтамалық басылымдар мен оқу құралдарын шығаруда белсенді рөл атқаруы мүмкін.

Біз әрине мұндай жаңалықтардың жетістіктерін көрші Ресей кітап нарығынан іздейміз, солардың тәжірибесіне көз саламыз. Олай болса Ресейде де ондай платформалар бар екен. Мысалы Planeta және Boomstarter краудфандингтік платформалар өз жұмыстарын

жүргізуде. Бұл істі бастаған аудармашылар мен жазушылар. Сонымен бірге кітап дүкендер жүйесі де өз оқырмандарының қаржысымен кітап шығару ісін бастапты. Әлемде болып жатқан кітап басуды қаржыландыруда, кітаптың оқылуы мен таралуындағы жаңа серпілістер қазақстандық баспа ісіне де ауадай қажет болып тұрғандай. Себебі, өмір өзгереді, оқырман талғамы өседі.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, Қазақстан баспа саласын дамытуда, баспа өнімдерін таратуда бүгінде қоғамның, оқырманның белсенділігі төмен. Әлем тәжірибесіндей, көрші Ресей баспа саласын дамытуда атсалысып жатқан қоғамдық қорлар, ұйымдар, гильдалар, клубтар Қазақстанда жоқтың қасы. Егер қоғам белсенділігі артпаса, оқырман мәдениеті дамымаса, тек қана мемлекет тарапынан жасалып жатқан шаралармен кітап баспа ісі әлемдік деңгейден қалыспай, даму жолында болады деу бекершілік. Сонымен бірге алыс жақын шет мемлекеттерде, ТМД елдерінде жазушылардың кітаптарын басып шығаруға атсалысып жүрген әдеби агенттердің қызметі де бұл күнде жақсы нәтижелерін беріп жүр. Жазушы мен баспа, оқырман арасында жұмыс атқаратын әдеби агенттердің де қызметін біздің нарыққа енгізу де бүгінгі күнде кезек күттірмейтін шара болып тұр.

Әдебиеттер

- Есенькин Б.С. А надо ли заниматься издательским делом? // Книжная индустрия №8(90), октябрь, 2011. – 29 с.
 Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017. – Алматы, 2018. – 130 бет.
 Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2012. – Алматы, 2013. – 134 бет.
 Қазақстан Республикасының баспасөзі: статистикалық жинақ – 2017. – Алматы, 2018. – 130 бет.
 Книжная индустрия, 2013.
 Книжная культура. История и современность // Национальная культура в современном социокультурном процессе. – Вып.1. – М., 2002.
 Ленский Б. В. Книговедение. Книжная культура. Книгоиздание (История и современность) / Ленский Б.В., Васильев. – М.: Наука, 2009.
 Морозов А.А. Казахстан за годы независимости. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2005.
 Новицкая И.Я. Народная словесность Швеции / И.Я. Новицкая. – М.: МГУ, 2008. – 144 с.
 Печать стран СНГ в цифрах 2014 / под общ. ред. Ж. Сейдуманова. – Алматы, 2015. – 40 с.
 Сәрсенбаев М. Кітап тәуелсіздік пен демократия тұғыры. – Алматы: Атамұра, 1998.
 Современное отечественное и зарубежное издательское дело: учеб. пособие / сост. А.В. Зарубин; под ред. Т.В. Поповой. – Екатеринбург: УГТУ-УПИ, 2008. – 112 с.
 Указ Президента РК «О неотложных мерах по защите средств массовой информации органов государственной власти и управления, государственного книгоиздания в период перехода к рыночным отношениям» // Казахстанская правда. – 1992. – 15 апреля.
 Хайкин М.М. Менеджмент издательской продукции: учебное пособие. – СПб., 2001.
 Шалғынбаева Ж. История казахстанской книжной культуры XIX-1917-1991-2001. – Алматы, 2009. – 328 с.
 2004–2006 жылдарға арналған «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы туралы ҚР Президентінің жарлығы: 2004 жылы 13 қаңтар №1277//ҚР Президенті мен ҚР Үкіметінің актілер жинағы. – 2004, №2.

- Экономика предприятия: учебник. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 118 с.
- Anderson, Charles B. and G. Roysce Smith. A) Manual on Bookselling; How to Open and Run Your Own Bookstore. – New York, 2004.
- Eisenstein, Elizabeth L. The Printing Press as an Agent of Change.[in 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press,1979
- Gower, Isla. (2008) Bookselling. Key Note market report. Hampton, Middlesex, England: Key Note Ltd.
- Gower, Isla. Bookselling. Key Note market report. Hampton, Middlesex, England: Key Note Ltd, 2008
- International Literary Market Place(R.R. Bowker Company: New York-London), 2009.
- Lindsay White Engineering Workshop Oxford University Press, 2009.
- Literary Market Place 2014-2015. – London, 2011.
- Publishers, Distributors & Wholesalers of the U.S. – New York, 2009.
- Publishers International Dictionary With ISBN Index(K.G. Saur: Munchen, New York, London, Paris) и Directory of Publishing (Continium: London), 2013.
- Raymond Murphy English Grammar in Use, Cambridge University Press, 200723. International Literary Market Place(R.R. Bowker Company: New York-London), 2010.
- Windwalker, Stephen. (2002) Selling Used Books Online: The Complete Guide to Bookselling at Amazon's Marketplace and Other Online Sites. Harvard perspectives in entrepreneurship. Belmont, Mass: Harvard Perspectives Press.
- Wikipedia [Electronicresource]: Tammi. – USA, 2001. – Режимдоступа: <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tammi>, свободный – загл. сэкрана.

References

- Anderson, Charles B., and G. Roysce Smith. A) Manual on Bookselling; How to Open and Run Your Own Bookstore. New York, 2004.
- Esenkin B.S.A nado li zanimatsya izdatelskim delom?[And is it necessary to go to the newspaper?] //Knijnaya industriya №8(90), october, 2011. – 29 p.
- Economika predpriyatiya [Economy of the enterprise]:Uchebnik/Pod.Red. – М.: INFRA. – М., 2001. – 118 p.
- Eisenstein, Elizabeth L. The Printing Press as an Agent of Change.[in 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press,1979
- Gower, Isla. (2008) Bookselling. Key Note market report. Hampton, Middlesex, England: Key Note Ltd.
- Gower, Isla. Bookselling. Key Note market report. Hampton, Middlesex, England: Key Note Ltd, 2008
- Haikyn M.M.Menedjment izdatelskoi produkcii.[Publishing Management]Uchebnoe posobiye. – S-PB, 2001
- Kazakhstan Respublikasynyn baspasozii:statistikalyk jynak [The press of the Republic of Kazakhstan: statistical collection] – 2017. – Almaty, 2018. – 130 bet
- Kazakhstan Respublikasynyn baspasozii:statistikalyk jynak-[The press of the Republic of Kazakhstan: statistical collection] 2012. – Almaty . 2013. – 134 bet.
- Kazakhstan Respublikasynyn baspasozii:statistikalyk jynak-[The press of the Republic of Kazakhstan: statistical collection] 2017. – Almaty, 2018. – 130bet
- //Knijnaya industriya,[Book industry]2013.
- Knizhnaya kul'tura. Istoriya i sovremennost' [Book culture. History and modernity]//Natsional'naya kul'tura v sovremennom sotsiokul'turnom protsesse. – Vyp.1. – М.,2002.
- Lenskiy B. V. Knigovedeniye. Knizhnaya kul'tura.[Book culture. History and modernity] Knigozdaniye (Istoriya i sovremennost') /Lenskiy B.V., Vasil'yev. – Moskva: Nauka, 2009.
- Lindsay White Engineering Workshop Oxford University Press, 2009.
- Literary Market Place 2014-2015. – London, 2011.
- Morozov A. A. Kazakhstan za gody nezavisimosti.[Kazakhstan over the years of independence.] – Almaty: KISI pri Prezidente RK, 2005.
- Novitskaya I.YA.Narodnaya slovesnost Shvesiya[Swedish folk literature]/ Novitskaya I.YA. - М.: MGU, 2008. -144 p
- International Literary Market Place(R.R. Bowker Company: New York-London), 2009
- Publishers, Distributors & Wholesalers of the U.S. – New York, 2009
- Publishers International Dictionary With ISBN Index(K.G. Saur: Munchen, New York, London, Paris) и Directory of Publishing (Continium: London), 2013
- Raymond Murphy English Grammar in Use, Cambridge University Press, 2007 22.International Literary Market Place(R.R. Bowker Company: New York-London), 2010
- Sarsenbayev M. Kitap tauelsizdik pen demokratiya tugyry [The book is a platform of independence and democracy.]. – Almaty: Atamura, 1998
- Shalgynbayeva J.Istoriya kazakhstanskoi knijnoi kultury[The History of Kazakh Book Culture] XIX-1917-1991-2001.-Almaty. 2009. – 328 s.
- Sovremennoye otechestvennoye i zarubezhnoye izdatel'skoye delo[Modern domestic and foreign publishing]: ucheb. posobiye / sost. A.V. Zarubin; pod red. T.V. Popovoy. – Yekaterinburg: UGTU-UIPI, 2008. – 112 s.
- Seal of the CIS countries in figures 2014 / total. ed. J. Seydumanova. – Almaty, 2015. – 40 c.
- Ukaz Presidenta RK «O neotlojnyh merah po zawite sredstv massovoi informatsiyi organov gosudarstvennoi vlasty I upravleniya gosudarstvennogo knigozdaniya v period perehoda k rynochnym otnoweniyam» [O unenlightenment of the state of

the art government agencies state agency, state book publishing in the periodicity of market relations] // Kazakhstanskaya Pravda. – 1992-15 aprel

WikipediA [Electronic resource]: Tammi. – USA, 2001. – Rezhim dostupa: <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tammi>, svobodnyy – zagl. s ekrana.

Windwalker, Stephen. (2002) Selling Used Books Online: The Complete Guide to Bookselling at Amazon's Marketplace and Other Online Sites. Harvard perspectives in entrepreneurship. Belmont, Mass: Harvard Perspectives Press.

2004–2006 jildardaga arналған «Мадени мұра» мемлекеттік бағдарламасы туралы ҚР Президентінің жарлығы: [Cultural heritage] 2004 jyly 13 kantar №1277//ҚР Президенті мен ҚР Укіметінің актілер жинағы. – 2004, №2.